

litur. Vide obsecro epusculum, de quo loquimur, *A vu de Inoarn. cap. 24*) propterea a veteribus ap-
quodque *Apologetica ad reprehensores libri de Synodis*
responsa inscribere PP. S. Mauri (pag. 521 tom.
u editio. Veron.).

5. His positis, manifesto vides, quam excellens
sit epistola, quam evulgamus, quippe quæ plurima,
eaque valde præstantia continet documenta ab eo
conscripta, qui *Magister Ecclesiarum* (Vide *Cass. lib.*

pellatus esse videtur, quod non modo exemplo, mul-
torumque librorum scriptione Arianis obstiterit, ve-
rum etiam quia Episcopos ipsos, ideoque populos eis
subjectos epistolis suis instruxerit; eaque ratione per
perfectus aliorum creverit (a). At satis prælocuti jam
sumus. Ecce itaque Epistolam ipsam.

SANCTI HILARII EPISTOLA SEU LIBELLUS.

(Numeri annotationes ad calcem epistolæ subjectas indicant.)

I. Davi 1 gloriosus 2 in Psalmo (*Ps. xviii, 5*) sic
dicit 3: *In universam terram exiit sonus eorum, et*
ad terminos orbis terræ verba eorum. Ex hoc igitur in-
telligi datur, sono ante præparato, id est Fidei princi-
piis, posse ad intima et perfectiora fidei perveniri,
ne rudimentis vacillantibus dicatur nobis Domini
voce increpantis (*Luc. xvi, 10*): *Si in modico fideles*
non fuistis, quod majus est quis dabit vobis? Sed
quia video certam esse formam, quam egredi non li-
cet, differentiæ inter Judæos, et Græcos, id est Gen-
tiles 4; prius differentiam edisseramus (*Codex ms.*
habet: disseramus): Judæis enim nihil aliud ad ve-
ritatem fidei credendum existimo, nisi Jesum Chris-
tum filium Dei: per ipsum salvari et genus Israel, et
Gentes etiam baptizari in nomine ejus 5: reliqua
enim sciunt per legem et Prophetas. At vero gen-
tiles, quibus verus, et major est labor 6, tali admit-
tendi, et docendi sunt ordine 7. Et primo quidem ut
ab Idolis, et ab omnibus voluptatibus hominum totis
præcordiis recedant: ut amputatis et evulsis radici-
tus malis, bona possint et religiosa pectoribus semi-
nari 8: hoc est, unum Deum credere; ipsum timere
9. Deinde scire, quod cuncta ipse fabricaverit: et
universa mundi vel quæ facta sunt vel ipso jubente,
et volente, et faciente constiterint 10. Esse corpus
Scripturæ: quod autem lex vocetur atque Prophe-
tæ 11 quid hoc indiget 12: quod quidem per homi-
nes scriptum sit, non ab hominibus 13? Spiritus enim
Dei, qui omnia scit 14, inspirabat homines sanctos
qui loquerentur 15, aut qui destruerent pravitatem,
aut qui ædificarent fidem, aut spem erigerent, aut ju-
diciam comminarentur, aut promissa servarent 16.
Deinde credendum illis, Jesum Christum filium
Dei 17, per quem cuncta Deus fecerit, et sine quo ni-
hil est factum 18, per quem in principio Sermo-
nem 19, id est rationem 20 universitatis accepimus,
apud Deum fuisse. Sic enim gloriosus Evangelista
Joannes initiat 21 dicens (*Jo. 1*): *In principio erat*
*Verbum, et Verbum erat apud Deum. Omnia per ip-
sum facta sunt; et sine ipso factum est nihil* 22. Dein-

B de esse Spiritum Sanctum, 23 qui cuncta, quæ Deus
per Sermone[m] fecerit, animaverit, et confirmave-
rit 24. Unum esse baptismum 25 quo homines rege-
nerantur in Deo 26. Credendum etiam resurrectio-
nem mortuorum in eadem carne 27. Judicium futu-
rum Dei, quo secundum facta hominis vel malis pœ-
næ rependantur (*Codex ms. habet* repnentur), vel
honorum operum destinata præmia tribuantur 28.
Tanta est differentia Judæorum convertentium, et
gentilium credentium 29: Quid sit 30 Deus, aut qual-
is, et quantus; quis esset, et qualis filius Dei, et
quis Spiritus Sanctus: Tres enim unum sunt.

H. Sane illud scire convenit prudentiæ vestræ nos
de Deo hæc (*Codex ms. habet* hoc) loqui et posse,
et scire, quæ aut ipse de se apud homines voluit
scribi, aut ea ad quæ homini, permissu ejus, licuit ac-
cedere. Non illum in terris quærat homo, aut inter
figmenta componat, ne cui similem credat 31: Deum
enim vera fides ita semper exposuit: Non natum,
non factum 32, incomprehensibilem 33, inextimabi-
lem 34, invisibilem 35, et impassibilem 36: Et ideo
solum verum Deum 37, qui quædam generaverit 38,
quædam fecerit, disposuerit, ordinaverit 39, exorna-
verit 40. Optimum, Justam mandare Judicem 41. Et
ideo inexcusatus est omnis homo, qui factorem
suum non agnoverit 42 in tempore agnitionis 43, ha-
biturus post exitum Judicem justum: qui non suo
tempore converti se putaverit: sed ex præterito 44.
Hæc fas est de Deo credere 45. Hæc qui crediderit,
abstinet se ab omni injustitia 46. Bona et Justa ope-
ratus æternam requiem habebit in vita 47.

M. Habentem 48 Filium: non statim ut homines
procreati sunt, ita dicere me æstimes generatum 49;
sed ut decet de Deo credere, et Deum filium habere
ex se quidem natum 50 non divisa ejus substantia,
nec majestatis ejus divisa substantia; ac per hoc pas-
sibilis videntur 51. Nec de ore sermonem nostri si-
mitem esse prolatum: ut litteris et Syllabis constet:
nec filius Dei compositus, ac per hoc dissolubilis te-
neatur 52. Nec ex nihilo, sicut reliqua facta sunt, ne-
rum; et inter procillas persecutionum ita immobilis
perstitit, ut per invictæ fidei fortitudinem etiam Con-
fessoris ceperit dignitatem. Cassian. lib. vii de *Inoarn.*
cap. 24.

(a) c Hilarius vir virtutum omnium, atque orna-
mentorum; et sicut vita, ita eloquentia insignis; qui
et magister Ecclesiarum, et sacerdos, non per sua
tantum merita, sed etiam per perfectus crevit alio-

similis et æqualis et cæteris, qui facti sunt 55, jungeretur : sed sicuti ipse scit qui generans, et ipse qui generatus est : ipso Domino in evangelio dicente : *Nemo novit Patrem nisi Filius : neque Filium quis novit nisi Pater (Math. xi, 27)*. Item in Scripturis legimus : *Mysterium meum mihi : mysterium meum mihi (Isa. xxiv, 16)* 54. Et re vera absconditum esse decet de generatione illa, in qua nullus interfuit : nec momentum quidem temporis 55. Ante sæcula enim, et antequam suspicari quis auderet, natus est filius Dei sine temporibus 56 : quod græca lingua *Achronos* dicunt 57 ; semper enim filius, quia semper pater 58 : nefas est enim Deo aliquid assignare postmodum, quod ante non habuerit : cum Deus semper perfectus sit 59. Ut etiam quod propter nos postmodum fuerit fabricatum 60, apud illum jam fuerit et si non in substantia, plena dispositione 61 : Non minus enim erat impotens simul omnia facere 62, sed ut ordinata et gradatim disposita universa pro suo gradu et honore obsequerentur ; et ne passiva et nulla inter se antiquiora inhonorifica permanerent 63. Nam si quæ nostri causa a Filio Dei nativitas suscepta est, incomprehensibilis est, non nudata mortalibus ; quanto magis 64 illa, quæ nulli nisi Deo Patri et sibi soli est cognita ? Nam Gabriel angelus ad Mariam ita loquitur sicuti Evangelista testatur : *Spiritus Domini superveniet in te : et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. i, 35)*. Quod obumbratur, absconditur : nec omnibus notum est. Ergo si hæc nativitas, quæ nostri est causa deposita (*Legendum videtur : disposita*), nobis incognita est : quanto magis illa quæ a nobis longe remota est 65 ? Et quid dico a nobis, et non ab omni cælesti creatura 66 ? Sufficit ergo hoc, quod vidimus, quod divinitas nosse nos voluit. Nec ultra cognitio porrigenda est, ne sacrilegus unusquisque teneatur, quisquis concessos (*Codex ms. habet concussus*) terminos fuerit cognitionis egressus 67.

IV. Christum igitur accepimus 68 Dei Filium initio 69 Sapientiam (*I Cor. i, 24, Dei virtutem, et Dei sapientiam*) veram 70 ; Sermonem, id est rationem 71, spiritum (*Joan. iv, 24, Spiritus est Deus, etc.*), viam (*Joan. xiv, 6*), lucem (*Joan. i, 9, et rursus iii, 19*), brachium (*Is. lxxxiii, 4, et Joan. xii, 38, Et brachium Domini (a) cui revelatum est ?*) fortitudinem, (b) virtutem (*I Cor. i, 24*), veritatem (*Joan. xiv, 6*), panem (*Joan. vi, 55, 48*), vinum (*Math. ix, 17, et Joan. xv, 1, etc., Ego sum vitis vera*), Vitam (*Joan. i, 4, et xiv, 6, et alibi sæpe*), Ostium (*Joan. x, 1, 2, 7, 9*), pastorem (*Ibid., 11, etc.*), et alia plurima 72, quæ propter homines sunt 73 : et omnes in illo vivunt 74 : quæ unusquisque processu temporis Scriptura edocente perdiscet 75. Si igitur Dei Filium cognitum confitemur : per ipsum Deum Patrem scimus et sæcula visibilia, et invisibilia condidisse : Non enim fas est ex o Deum operatum credere, ex quo mundus geni-

(a) Quod plurimi ad Christum referunt. Vide Calmet in locum hunc.

(b) Vide Calmet in superiorem locum.

aturæ suæ idem nativitatis initium sumpsit, aut cessasse et desiisse credendum est post mundi fabricam : cum Dominus loquatur et dicat : *Pater meus usque nunc operatur (Joan. v, 17)* 76. Otium illi vel antea, vel postmodum requiem illi assignat quisquis illum infatigabilem nescit : et ignorat quod nihil illi semper acciderit, sed semper sit 77 : quod græca lingua *ἀναστρεφει* vocat : et in omnibus semper sit spiritus perfectus 78.

V. Esse igitur plurima quæ per Filium fecerit 79 : quorum aut sola nobis nota sunt nomina, aut nec ipsa sunt cognita. Quanti enim sunt throni ? quantæ potestates ? quantæ dominationes ? quanti principatus ? quanti spiritus ? quanti Angeli ? quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit 80 ? Quantam etiam claritatem putamus esse in invisibilibus, nec extimare possumus, cum in his quæ nobiscum sunt, admiranda sint omnia 81. Inter omnia enim etiam mundus, quem conspiciamus, per Filium fabricatus est 82. Et quidem lucem, quæ cætera fierent perspicua, esse jussit, et fecit : cui diem nomen imposuit (*Gen. i, 3, 4*). Tenebris noctis addidit nomen (*Gen. i, 5*). Deinde *firmamentum*, quod inter aquas depulsaret, ostendit : quod *Cælum* voluit nuncupari (*Gen. i, 6, 7*) : neve terrena 83 visu cælestibus miscerentur : sed esset quod inter humana et divina discerneret. Jam enim ex nihilo materias ipsas, ex quibus omnia fierent elementa, condiderat. Post hæc aquas in unum congregari et convenire præcepit : ut *Arida* monstraretur (*Gen. i, 9*). Nec quæque sunt privata nominibus. Nam congregatas aquas vocavit *mare* (*Gen. i, 10*), separatam aridam *terræ* vocabulum voluit possidere (*Gen. i, 10*). Sed hæc minus instructa videbantur. Benignam itaque fecunditatem his addidit, et decorem (*Gen. i, 11 seq.*). Et miro modo illam primo generare præcipiens, quæ novissime fuerat fabricata 84, Non ordinem turbans, aut ignarus facturæ suæ : sed voluit postremum habere primum aliquid, ne in omnibus jaceret extrema 85, et primis secunda conjunxit, ne prima inferiora contemnerent 86. Sic Dei filius Deus artifex Patre jubente moderatus est 87, ut ordinem mutando, dispositionem melius ordinaret. Namque terras omnia pabula, lignaque cum suis seminibus redivivis imperavit educere (*Gen. i, 11, 12*), cælumque luminaribus, id est Sole, et Luna, et Stellis ornavit (*Gen. i, 14*), quibus aut diei, aut noctis fines ostenderet, aut signis rusticos, aut nauticos erudiret (*Ib. et vers. 16*). Maria quæque inclusa in terræ limitibus (*Job. xxxviii, 8, etc.*) sua animalia procreare mandavit (*Gen. i, 20, 21*) : anima videlicet ipsas materias animaverat, ut nascentibus postmodum animantibus animas commodarent 88. Sed quo fecundiorum faceret (*Codex ms. habet fecerat*) terram (*Gen. i, 24, 25*), post pabula, post ligna fructifera, post universa semina, quadrupedum genus, ferarum, et serpentium viva omnia et animata jussit ejicere (*Ibid.*) 89. Nec mora in his omnibus : 90 quippe quem Dens Pater jusserat, Filius virtus ipsa sine recastinatione imperium capes-

sebat : nam cum jussione et opus adstabat 91. Sed quoniam multum intererat subfœcundare terrena 92, et post divina, humana deerant ; hominem fecit, qui non totus esset e cœlo, nec tamen de terra totus 93 iterum nasceretur 94 : quippe corpus ex omni limo terræ formavit (*Gen. ii, 7*) 95, spiritum concessurus e cœlo (*Ibidem*) 96 : et cum omnia jussione Patris Sermone obsequente formata sint 97, in hominis fictione etiam ipse Pater fabricator accessit 98, ut ad immortalitatem non præscriberet terra, si immortales manus constituerent hominem 99. Concessit etiam ut homo Dei imaginem portaret in terris 100, daturus postmodum similitudinem, si imago servaretur illa 101. Ad imaginem non putes esse formam hanc hominis exteriorem factam. Absit. Quis enim credat Deum, ad ejus imaginem factus est homo, habere aliquam partem, quæ non audiat, quæ non videat, quæ non omnia operetur? Hominis enim exterior forma non undique videt, non undique audit, non undique potens est. Deus autem totus lux, totus oculus, totus auris, totus manus est potentissima 102. Ergo mentiuntur Scripturæ? Absit. Sed esse in homine quiddam interius, quod *Homo* quidem et ipse vocetur, Apostolus Paulus nos instruit dicens : *Et si exterior noster Homo corrumpitur, sed interior quotidie renovatur* (*II Cor. iv, 16*) 103. Hic est ad imaginem Dei factus : quem *νοῦν* (id est mentem) vocamus : qui Deo possit similis esse tunc, quando impassibilis 104 : dum inconcussus, dum beatus et sanctus, et sine fine (sine fine, usque in finem, *aut, si vis*, sine infidelitate, *vel in fide*) fuerit comprobatus 105. Liberumque arbitrium, et capacem animum dedit non sine lege vivendi 106, ne magnus et solutus a lege, animantibus omnibus æquaretur : addita comminatione post legem, ut, si servaret legem, in æternitatem veniret ; si non servasset, mortem sibi pareret, amitteret et salutem (*Gen. ii, 16*) 107. Est autem hominis facti nomen *Adam* (*Gen. ii, 19*).

VI. Sed quia in omnibus animalibus ad procreationem sexus uterque processerat (*Gen. i, 22 et seq.*) : homini quoque provisum est, ut et ipsi propter generationem mulier pararetur (*Gen. i, 27 ; ii, 20, 21, et seq.*) : et facta est, sicut Scriptura testatur : quæque *Heva* (*Gen. iii, 20*) nomen accepit 108 : quam æquæ legis præscriptio nec a mercede, nec a supplicio separabat 109. Sed postquam universa Deus per Sermonem suum (id est Filium) perfecta atque exornata vidisset ; omnia quæ cum homine erant, ipsius tradidit potestati (*Gen. i, 28*). Cui cum omnia tradita videret Lucifer, homini miserandus invidit (*Gen. iii, 1, etc.*). (Nam est et ipsis non peccare liberum, et licitum, si jussa servaverint, in beatitudine permanere). Dei legem et jussa per mulierem transgredi persuasit (*Gen. iii, 1, et seq.*) : ut reus homo mandatorum fieret Dei, et in sententiam caderet (*Gen. iii, 17*) 110. Ejectus est igitur in hunc mundum (*Genes. iii, 17 et seq.*) : nam in Paradiso, dum sine peccato fuisset, habitabat (*Gen. iii, 23*) 111. Sed quia post transgressionem homines

generaverat, universum hominum genus secum ad mortem usque perduxit 112. Non defuturus tamen bonus, vel justus : quoniam quidem liberum erat et postmodum natis non delinquere, et Deus non cessabat quotidie commonere 113. Tunc divina bonitas, et paterna pietas larga multipliciter providebat : et primo quidem per Justos Patriarchas : deinde per Moysen, et Prophetas 114. Sed omnes hi in Adam moriebantur 115. In novissimis temporibus, ne in totum Diabolus triumpharet (nam hoc illi nomen est, postquam homini invidit) 116, et ne homo post tempora damnationis impleta contra misericordiam Dei diu teneretur in pœna ; salutem, quam sola miseratione merebatur, accepit 117. Deus namque pater omnipotens Filium suum Jesum Christum Deum ac Dominum nostrum misit, per quem cuncta condiderat : ne hoc quidem sine illo fieri passus 118. Nec tamen quisquam idoneus erat, qui hominem patienter tolerare (*Fortasse legendum est tollere, de potestate scilicet dæmonis*) posset, aut nosset, aut potestates hujus mundi et harum tenebrarum quisquam poterat superare, aut mortem vincere, inferna rescrare, virtutem, et potestatem peccati eradicare penitus, et delere, nisi Filius Dei, qui in factura hominis participes cum Patre fuerat, qui et se posset in homine celare, et hominem cum Deo mixtum virtutes perficere, et exhibere 119 : per hunc deletis nostris chiographis peccatorum (*Coloss. ii, 14*) ad Deum Patrem pacati, et Dei filii facti (*I Joan. iii, 1*) possemus accedere 120. Mittitur igitur Dei filius, et hominem latenter intravit (*Luc. i*) : Non quo metueret quemquam qui erat omnium dominus ; sed ne Diabolus ad hominem, qui Deo mixtus erat, timeret accedere : et minus prostratus Diabolus ab homine videretur, si sine accessu, et certamine vinceretur 121. Ex Virgine igitur *Spiritu Domini superveniente, et virtute Altissimi obumbrante* (*Luc. i, 35*), secundum hominem Christi Nativitas celebrata est, et omnes transegit ætates, ut omnes fere discerent Deum 122 : hæc omnia esse in lege et Prophetis ante prædicta, ut res mira omnibus, incredula non fieret subitatione : et præteriti, quibus hoc inspicere oculis non contigit, si sperarent sine dubio in adventu ejus, qui prædicabatur, a contagio possent æternæ mortis evadere 123. Sic igitur in terris visus est Deus tantus ac talis filius Dei, quantum vel qualem illum humanitas posset aspicere. Nam qui in monte majestatis, et bonitatis suæ speciem tribuens exhibuit Apostolis, cum facies ejus splendificaret (*Math. xvii, 1 ; Luc. ix, 29 ; H Petri i, 17*), ut virtus solis processisse videretur, vestem autem ita gestaret, ut nive candidior videretur ; et tamen jam eruditi, jam docti, jam sancti claritatem non potuerunt Jesu sustinere discipuli, ejus scilicet qui universorum hominum vitia ac peccata adhuc curanda susceperat (*Joan. i, 29*). Quid si Deus tantus venisset, ut claritatem, et potestatem hominibus ostenderet? Forsitan omnis creatura inyalida et casura succumberet. Sed salvare venerat filius Dei 124. Ita homo parto corpore, Deus in potestate (*Joan.*

1, 1, etc.) docebat ut magister (*Joan. xiii, 13*), persuadebat ut frater (*Matth. xxviii, 10*), efficiebat ut Deus (*Joan. xiii, 13*), eligebat ut præsciens (*Joan. vi, 71; xvi, 18; xv, 16*), curabat ut medicus (*Matth. viii, 16; ix, 35; xi, 8, etc.*), ut humanus compatiebatur (*Hebræ. iv, 15*) 125. Et jam peractis omnibus et completis, quæ aut lex, aut Prophetæ prædixerant, aut salus hominis exigebat (*Joan. xix, 28, 29 et 30*); in novissimo per mortem hominis immortalis moriebatur (*Ibid., v. 30*), 126, ut sublata mortalitate, hominibus immortalitatem donaret. Suspensus igitur ligno (*Matth. xxvii, 35*), populo Judaico proclamante (*Matth. xxvii, 23*), apud quos tanta magnalia perfererat, ut in eo omnis invidia Diaboli vinceretur (*Regnavit a ligno Deus*), in quo invidus hominem fefellerat, ad mortem voluntate properabat (*Joan. iii, 14, etc.; viii, 28, etc.; xii, 31, 32, 33, 34, etc.*), futurus scilicet mortis mors; namque reseratis inferis, et spreis conculeatisque omnibus his, quæ in perniciem hominis et salutem apud inferos tunc valebant, omnes Justos et sperantes in se illuminavit, et ad superiores revocavit: ostendens Diabolo et potestatibus hujus mundi et harum tenebrarum, nequitiam eorum non valuisse: ipsos manere in pœnis, liberato, cui invidabant, homine (*Codex habet homini*) 127. Triumphans igitur homo cum Deo, jam devicta morte, non mortalis jam ad superiores evadebat 128. Sic igitur Christus Jesus Dominus noster patiebatur, ut surgeret; surgebat, quia jam fuerat passus. Hoc scilicet docens, quia cum Deo quisquis se conjunxerit, mori videri potest, non potest interire 129. Parum tamen videbatur ad supplicium inimicorum factum, si extincto inimico vitam homini dedisset, et non adderet claritatem. Et ut Diabolo, et angelis ejus pœna major accederet, cum triumpho hominem, qui carnem habebat jam non morituram, in cœlum angelis et potestatibus sanctis monstraturus invexit (*Act. i, 9; Ps. xlvii, 6*), Deo Patri liberatum hominem offerens munus 130. Mox pro se vicarium dimisit Spiritum Sanctum (*Act. ii, 4, etc.*), quem discipulis proximus passioni promiserat (*Joan. xiv, 16 et 17*), ut hominibus creditibus et auxilio esset, et sanctificationi 131. Hic ordo est credulitatis nostræ de Christo 132.

VII. Sed quia jam mentionem fecimus Spiritus Sancti, dicemus erodendum esse in Spiritum Sanctum, per quem universa, quæ postmodum fiunt, et inspiraret, et sanctificaret, suæ substantiæ (*fortasse addendum communicatione*).... 133. Tamen.... tres unum sunt, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus 134. Deinde credendum, unum esse baptismum, quo homines purificati, et Dei filii facti in fide consignentur; quæ universa vel natiuitatis, vel erroris veteris hominis delicta purgarentur: *In quo non corporis deponuntur sordes: sed conscientie pura interrogatio est bona in Deum de resurrectione Jesu Christi (I Petri iii, 21)* 135.

VIII. Post hæc ordo exigit credere resurrectionem mortuorum in eadem carne 136. Constat enim, nefas est aliud dicere, quod et sapiens et præsciens sit

A Deus, meliusque elegerit ut sapiens et præsciens, factum hominem æternum esse, quam non esse. Quod si melius putes non esse, in compendio habuerat, antequam fecisset 137. Quod autem æternus sit homo, qui sit ex corpore et anima, Scripturæ plurimis locis decet nos: sed pauca ad exemplum ponam. Salomon clamat dicens (*Sap. ii, 2*): *Deus condidit hominem ad immortalitatem* 138. Nec immerito in Genesi prohibetur post peccatum homo ad arborem vitæ accedere, ne viveret in æternum (*Gen. iii, 22*) utique ut immortalis perseveraret 139. Quis? nisi homo qui immortalis a Deo factus fuerat, et immortalitatem corpus non capiebat 140. Sed credo hoc movere lectorem, quod homo a vitæ ligno prohibebatur a Deo, ignorans et in hoc homini esse provisum: jam enim erat in transgressione. Ante ergo hanc mortem, quæ a Deo pro remedio hominibus attributa est, et qua per separationem corporis et animæ sit finis et evulsio peccati, si ad arborem vitæ accessisset; quia necesse fuerat communicatione vitæ fieri æternam, in immortali homine necesse erat perpetuum permanere peccatum 141. Ergo et hoc consalte (*fortasse consulto*), et utiliter homini provisum est, ut amputato interventu temporariæ dissolutionis vera factura Dei, excluso malo excitetur in vitam 142. Ergo semper homo 143. Sed cur morimur in hoc mundo? Superius comprehensa est ratio: non interire hominem, sed separari 144: Nec assumere materiam hominem, ex quibus corpus est fabricatum: sed ad resurrectionis diem judicium reservari 145. Fas enim non est, ut aliquid desit Deo judicanti, cum certum sit Dei judicium post finem hujus sævi destinatum 146. Nam hoc quoque insinuandum est: et expingi necesse est totum hominem: quoniam omnes aut in virtute inveniuntur esse, aut in crimine. Et hoc competit, ut remunerentur qui bene gesserunt secundum voluntatem ejus, et mali æternis suppliciis destinentur. Unde nos appetamus præcepta legitima, et vitemus adversa, ut obsequentes præmia consequamur 147.

IX. Nunc ergo 148 de persona tractemus. In persona duo sunt obtinenda: Pauper et Dives. Et divitibus quidem hujus sæculi præcipiendum est (*I Timot. vi, 17*): *Non altum sapere: nec sperare in incerto divitiarum suarum, sed in Deo vivo, qui prestat nobis abundanter omnia ad fructum boni operis: divitis esse, sed in bonis factis communicatores esse: thesaurizare sibi bonam in futurum: ut apprehendant, quam bona est vita*. Deinde scire debent non ideo acceptas esse, et habendas divitias, ut his solis beatitudinem se habere confidant, et male utantur illis. Et ne despiciant pauperes, neve ministerium malitiæ, aut instrumentum divitiis libidinis competent, aut propter se sibi traditas, aut se nunquam illas amissuros existiment. Postremo sciant, se dispensatores gratiæ Dei constitutos a Deo; et ut in distributione voluntas recta eorum, vel prava noscatur 149: ut sciant magis sibi accessisse per abundantiam, nisi sapientes fuerint, tentamenta peiora. Discant erogare divitias. Sed ad comparationem immortalitatis

distribuant facultates, ut sint similes Deo 150 : Misericordes : non profusi ac perditores rei dominice judicentur. Et fidenter quidem hæc agunt, et cum hilaritate. At enim Paulus Apostolus (II Corin. ix, 7) : *Hilarem datorem diligit Deus*. Non existiment finiri posse, quod in usus pauperum contemplatione præceptorum Dei 151 dependitur 152. Cum et ab ipso acceptæ sint, et necessariae : et eas utiliter ministrare, et augere confuerit. Unde enim temporalia deesse possunt, cum propter ipsa, si bene erogentur æterna promissa sint, et parata? Veritas loquitur, qui est Christus, dicens (Matth. xix, 29; *Merxi*, 29) : *Qui dimiserit propter me domum, aut villam, aut parentes, aut reliqua : centuplum accipiet in isto sæculo ; in futuro autem vitam æternam*. Et si hoc quidam tempore persecutionis adscribant, ego tamen sic audio Dominum nostrum monentem, quod propter se quolibet tempore ad quodcumque opus sanctum fuerit præceptum ejus impletum, non defuturum præmium destinatum. Non minus solliciti. Curam gerit pro nobis Deus. Clamat Propheta dicens (Prov. xxii, 2, et *expressius Sap.* vi, 8) : *Et pauperem, et divitem ego feci. Et pro omnibus æqualis cura est mihi*. Curam gerit Deus : et quisquam metuit, ne minuat patrimonium? Unde Deo jubente erogatur. Timeamus magis, ne, si trepidi, et steriles, et infideles fuerimus in bonis operibus, egeni atque inopes judicemur. Timeamus potius impleri tristitia, quia et de hujusmodi divitiis in Evangelio in unius licet persona, ad complexum tamen reluit dicens (Matth. xix, 22) : *Abiit autem, cum audisset, contristatus : quia fuit habens possessiones multas*. Non timeat, ne difficile ingrediatur regna cælorum (*Ibid.*, v. 23 et 24) 153. Sit imo humilis : sit largus, ut beator ex hoc judicetur : si nec in isto sæculo, nec in futuro sentiat egestatem 154. Det pauperi, ut Deum fœneretur : Deum computet debitorem (*Proverb.* xix, 17) 155. Sætat præpositam esse misericordiam sacrificiis 156. Gloriam consecutus et replem, et de his divitiis, in quibus alii et corrupti, et perditii judicantur ; iste fructus justitiæ ac misericordiæ accipiat coronam. 157.

X. Pauper vero ita consolandus est, ut sciat in paupertate consideranda magis sibi bona. Et primo quidem quod a Deo sit illi utiliter provisum : præscium Deum infirmitatem ejus considerasse, et firmasse, quod divitiarum sarcinam et sollicitudinem ferre non posset. Deinde sentiat, quantas tentationes, et quanta pericula transierit nomine paupertatis 158. Sed affluentia deest, quæ frequenter contraria est : ad animi tamen divitias quantocius sine impedimento in paupertate transitur. Certe qualibus malis caruit, consideret. Caret invidia, æmulatione, insidiis, dolo, superbia, contentione, et his quæ homini in sæculis divitiæ solent conflare ; fluxu enim rerum, et libertate copiarum animus solvitur, vigor

mentis infringitur, virtus corporis enervatur. At in paupertate non lasciva convivia, non turpes potationes : omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia : non objecta, quoniam conscientia pura, et virtute sunt plena. Non est abundans extraneis facultatibus : est justus. Non facile ad divitias animi, id est virtutes hujus mundi, dives accedit. Qui dicit enim (*Matth.* xix, 24), *difficilis divitem introire in regnum cælorum*, utique intelligit pauperem facilius. Ne se ob paupertatem alienum esse a cura Dei existimet, Propheta testatur dicens (*Prov.* xxii, 2; et *expressius Sap.* vi, 8) : *Et pauperem, et divitem ego feci : et pro omnibus æqualis cura est mihi. Non est* (*Actar.* x, 34; *I Petr.* xvii) *enim Deus personarum acceptor* 159. Nec pro illo se curam gerere 160 proficitur tantum, qui sæculi divitiis pollet, sed pro omnibus, et pro pauperibus curam sustinet : remuneraturus quem invenit aut in divitiis humilem, aut in paupertate patientem. Distributio veluti totius corporis humani, et ministerium quæritur singulorum. Consideret, hominis corpus esse unum quidem corpus, sed plurima membra. *Nam quid omnia sunt oculus, aut pes, aut reliqua membra* (*I Cor.* xii, 14)? Sed, sicut ait *Petrus doctor gentium in fide et veritate* (*I Timot.* ii, 7) : *Quæ inferiora sunt membra, majorem his tribuimus honorem* (*I Cor.* xii, 25). Et quemadmodum virtus singulorum membrorum in suo ordine atque officio demonstratur, ita in totius generis humani corpore veluti membra Paupertas et Divitiæ collocantur ; ut Pauperis patientia, et Divitis humanitas Dei examine comprobetur. Exultare debet pauper, et Deo gratias agere : quia multis patrimonii nexibus liberatus est. In die probationis non gravatur compedibus facultatum ; facilius liber sequitur discipulus Dominum nullis nexibus implicatus. Non desit etiam ab ipso, in quantum potest, misericordia justa in egenos (*Tob.* iv, 8), quia sicut dives liberalitate, ita pauper justus efficitur de frugalitate, si inferioribus, et non habentibus erogant. Non vereatur, ne ipse deficiat, cum in non sanctæ administrationis habeat promptissimam voluntatem : nihil deerit : per Prophetam Spiritus corroborat (*Prov.* x, 5) : *Non occidit Deus justi animam fauce*. Et Dominos in Evangelio (*Matth.* vi, 33) : *Quæritis primo regnum Dei, et hæc omnia apponentur vobis*. Non cupiat dives in hoc sæculo fieri, ne mala plurima sibi acquirat, dicente et monente glorioso Paulo (*I Timoth.* vi, 8) : *Habentes igitur victum, et vestitum : his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et mucipulam, et desideria multa : quæ mergunt homines in perditionem* 161. Imo si vera fide, et propter salutem credere optavit, castitas sibi divitiis cooptet, et comparet (a), quas quisquisque justitiæ, et misericordiæ, et reliquis bonis actibus comparat, et assumit. Temporalibus æterna sunt præponenda, caducis stabilia, sollicitis securiora, periculosis libera, inhonorificis clariora. His mo-

(a) Fortasse respicit ad vers. 6 cap. xliii Isai. : *Divites salutis sapientia et scientia : timor Domini ipse est thesaurus ejus*.

nitis et Dives temperetur, et Pauper sublevetur A 162.

XI. Nunc jam de sexu loquamur. Sexus ille est masculus, et femina; id est vir, et mulier. Et vir quidem post ea, quæ supra comprehendimus, ad institutionem vitæ melioris etiam illud debet cum omnibus custodire, ut *Uxorem suam diligat, sicut Christus dilexit Ecclesiam* (*Ephes. v, 25*): ut omnia gerere uno animo (*Codex ms. habet*: ut omni generi unanimo) concorditer rite possint *Deum de omnibus deprecari, levantes manus puras sine ira et disceptatione* (*I Timoth. ii, 8*): sed omnia fiant ad ædificationem Deificam. Deinde conjunctionis vinculum pudica, et communi castitate gerere; et tunc convenire, quando vel generationis est contemplatio, aut orationis non revocat tempus (*I Cor. vii, 5*). Orationem autem il- B lam computo, quæ omni sacramentorum ministerio, et communicatione celebratur 163. Cæterum est deprecatio, et adoratio, exomologesis, et interpellatio (*I Timoth. ii, 1*), et votum, quæ omnia sua habent tempora 164. *Virum igitur decet intecto capite orare* (*I Corinth. xi, 4 et 7*): non comatum (*Ibid., v, 14*): Incessum esse simplicem, non jactatum, aut fucatum; ut non solum verbo credidisse, sed et cæteris speciem vitæ suæ præstet. Viro enim omni competit sacerdotare Deo (*I Timoth. ii, 8*). Et ita debet tam in catechismo (*Id est in instructione*), quam etiam in laica vita conversationem suam mundissimam exhibere, ut et si tempor: (*Ita legitur in ms. codice*) munere atque officio Sacerdotali non fungitur, vitæ tamen similitudine sacerdotio cœquetur. At vero mulier *discat obsequi viro suo* (*Ephes. v, 22*), *etiam illum dominum vocans* (*I Petr. iii, 6*): et quidem omnes viros revereatur; suo tamen serviat: *Quoniam omnis mulieris caput vir* (*Ephes. v, 24*). Sciat et hæc caste vivere cum viro suo (*Tit. ii, 5*): quod et ille modis omnibus faciat: ita ut nullam aliam, præter uxorem, noverit (*I Corint. vii, 4, 5, etc.*). Nosse enim debet tempora conventionis, et abstinere a conjunctione, cum tempus est orationis 165, vel cum mulier patitur, vel cum post partum intra tempora purgationis se esse cognoverit. Non enim ad impudicitiam matrimonium copulavit Deus, sed ut generationi præberet obsequium. Discat filios educare pie (*I Timot. v, 10*: *Si filios educavit*), verocundam esse, non litigiosam, non vindictam (*Tit. i, 7*; *Coloss. iii, 18*; *Ephes. v, 22*; *I Petr. iii, 1*), non superbam viro (*Gen. iii, 16*; et *Tit. ii, 3, 4, 5*: *Subdita viris*; et *I Timot. ii, 12*, *neque dominari in virum*), tametsi patrimonio major videatur 166: sed et incessu pudicam, non fucata forma procedere (*I Timot. ii, 9 et 10*; *I Petr. iii, 3*): aut circumdatam auro, aut veste preciosa: non studere capillorum incrispationibus. Sed ut decet. fœminas Christianas promittentes castitatem non tantum verbis, sed per bonam conversationem (*I Pet. ii, 12*; *iii, 1, 2*) Sciat se tacere debere in Ecclesia; loqui enim illis non est congruum (*I Timot. ii, 11 et 12*; et *I Corinth. xiv, 34*). Debere obsequi non tantum majoribus nato,

et sacerdotibus, verum etiam omnibus fratribus (*I Petri ii, 13*) 167. Neque se ulli præponere viro contemplatione sexus (*I Petri iii, 7*) 168: quoniam et cum omnia legitime perfecit, in virum consummabitur perfectum (*Ephes. iv, 13*). Imo appetat virtutem consecuturam gloriam, sexus infirmitate non retardata, sanctitate et virtute animi, et omni continentia et passione devota viris justissimis cœquetur.

XII. Jam ætatum sermo habeatur in manibus 169. Et primo quidem arbitror infantiam differendam in doctrina, quia vel qualitate temporis, vel ætatis, verbum doctoris non potest sustinere 170. Et quibus omnibus ætatis defectu in malitiam, et innocentiam naturalem dari præcepta non possunt, in horum admonitionem parentes sunt constringendi: quamquam accedente ætate Ecclesia non deerit, nec cessabit admonendo. Pueris autem illud iusinuandum primo, ut nullo audiendi desint tempore, quia nec semel possunt omnia perdoceri. Deinde ut innocentiam simplicitati conjungant, ne pueritiam in malitiæ perseveratione continuent. Custodiendum, et observandum, ne in cæteris ætatibus corrumpantur 171. Naturali bonitati fidei quoque bonum, et deficiam munus adjungant, ut semper boni, semper sancti; semper innocentes, semper Dei opus, et non naturæ, traditione credulitatis perseverent. Considerandum illis 172, ut casti vel pudici permaneant, frequentius ad Ecclesiam venire debere, quia frequentius sunt confirmandi 173, frequentius commonendi, quibus adhuc propter ætatem minus stabilem pugna diaboli futura sit gravior 174. Observanda illis omnia cum timore, et ante omnia cavendum a fornicatione, quæ initium idolatriæ habet: et necesse est utrumque noverit, qui secutus fuerit alterum 175. Ergo quomodo credere intelligitur et desiisse a gentibus, si ea quæ gentiles designant, recoli? Sane obsequentes sint non solum parentibus (*Coloss. iii, 20*), sed et omnibus ætate majoribus (*I Petri v, 5*), si tamen eorum monita, et oratio nihil legitimi afferet impedimenti. Deum se computent habere Patrem (*Matth. vi, 9*): illius sperare debent hæreditatem (*Ibid. et vers. 10*; *Act. xx, 32*; *Rom. viii, 17*; *Coloss. iii, 24*), quæ non in temporalibus constat, sed in æternis. Quin etiam si Deus illis utile esse præviderit, etiam temporalia præstabit; maxime cum viderit unumquemque æterna sectari: Filio ejus, Domino nostro, dicente (*Matth., vi, 33*): *Primum querite regnum Dei, et hæc omnia apponentur vobis*. Unde nulli dubium fore, his copiam necessariorum rerum in terris non defuturam, quibus cœlestia præparantur (*Ibid. et vers. 34*). Ergo quia a Deo hæc speranda sunt, nulli obsequendum: imo omnibus obsequendum, quia Deus vulg: non quia ab ipso temporarie sperari debeat aliquid præmii: sed quia Dei etiam in his legitima complere contendimus (*I Petri ii, 13*). Postremo gratulandum his, in primo exordio liberi arbitrii si ad Deum accesserint, omnem ætatem suam bono fidei comparantes: quod non consummata ætate in

errore, ut essent postmodum quod dolerent; sed quod adhuc pueri et innocentes, ad Dei non tantum veniam, quantum gratiam accessissent consequendam.

XIII. Juvenes vero hoc sunt admonendi modo, ut si uxores habent, doceantur caste vivere cum uxoris suis. Alienam sciant sceleratum esse contingere (I *Corinth.* vii, 1). In hoc dabit experimentum et documentum, renuntiassse se vere vitæ præteritæ, si postquam crediderit, in melius vitæ sit reformatio. Tunc enim desinit esse gentilis, et esse incipit Christianus, si universa legis caute custodiens, castum se exhibeat et pudicum (I *Cor.* vii.). Si vero uxores non habent, constringendi sunt, ut aut habeant, aut omnino se contineant, ne putent sibi eadem licere, quæ agebant antea (*Coloss.* iii, 5; *Eph.* v, 3). Renuntiassse se debent scire Diabolo, non verbis, sed factis. Admoneantur, et sciant interdicta esse fornicationem et adulterium. Nullam feminam licere contingere, excepta uxore, et ipsam deifice comparatam 176. Itaque aut illis ducenda est uxor (I *Corinth.*, vii, 9, *Qui se non continent, nubant*), aut amplectenda continentia. Sane ne territi fidem differant, sciant malum esse propter immunditiam non credere 177: deterius esse impudicos, postquam crediderint, inveniri. Considerandum juvenibus, ut in omnibus factis ætatem suam superent, animo et virtute fortes: et apud interiorem hominem (II *Cor.* iv, 16) juvenes; (I *Corinth.* xiv, 20) inter senes Deo iudice collocentur 178. Gratulandum etiam quod non omni ætate consummata, sed in ipso ætatum calore, et in ipsa adolescentia flagitiorum auctori Diabolo, et immundis factis renuntiaverint: et renovati exhibeant se Deo puros in malitia (*Ibid.*): In tentationibus juvenes; in consiliis, et cogitationibus senes graves 179. Et hos omnes monendos esse existimo, ut omnibus propter Deum obsequantur (I *Petr.* ii, 15): domum suam bene regere discant (I *Tim.* v, 4): si filios habent, pie tractent (*Ibid.*, vers. 10; *Tit.* ii, 4), et instruant rebus deificis: hæc enim signa sunt fidei nostræ, si non solum crediderimus, verum etiam aliis, quæ crediderimus, tradiderimus 180.

XIV. Milites Christi sciant se in pace debere esse sollicitos, et in persecutione fortissimos. Ita nomen militiæ dedisse, et donativa vel stipendia sic sperare vitæ æternæ 181, ut præter quotidiana pacis certamina, quæ circa Diabolum, cui renuntiavimus, gerimus, persecutionionis pugnam et prælia cogitemus 182. Non corporis supplicia metuenda; sed consideranda merita, vel promissa. Captivitas potius et sub hoste servitus, et exilium cœlestis Patriæ, et Dei Judicium, etiam insultatio inimici, et mors æterna, et æterna tormenta pertimescendâ sunt 183. Consideremus, nos omnes esse mortales, et necesse esse nos mori. Quam gloriosum et prædicandum, si quod necesse est pati, expugnatur in gloria. Aptandus omnis sermo ad destructionem idolatriæ, et martyrii coronam laudandam, ut omnifarie ad expugnandum hostem, et ejus jacula repellenda miles Christi munitus incedat 184. Is qui evangelizat, interrogetur quid

PATROL. X.

agat. Si miles est, vel officialis, aut (*Codex ms. habet, an*) Judex, ut moderetur. Rusticus, ut non murmuret. Urbanus, ut non subdolos, et circumspector sit, et ne in rebus malis suum exerceat ingenium. Negotiator, ut non pejeret. Agricola, ut annonam non captet. Opifex, ut non illudat, aut fallat 185.

XV. Est autem fides, ut definit apostolus Paulus (*Hebr.* xi, 1), *Substantia rerum, quas speramus, et index rerum, quas non videmus*. Credere et fide quis debet, quod Deus ea quæ promisit, potens est et implere, et spem suam in futurum transferre. Et tunc fide plena poterit ad ea, quæ promissa sunt, facillime pervenire (*Hebr.* xi, 1). Hæc nobis invisibilia ante oculos ponit. Ad hanc ingressi, et Diaboli, et potestatum hujus mundi, et harum tenebrarum universo deserimus (*Eph.* vi, 11, etc.): Deo cum fiducia proximanus 186. Credere enim, et sperare necesse est quæ Deus jussit, cum quæ Diabolus inseruerat, abnegamus. 187.

XVI. Fidem spes sequitur. Itaque de ipsa loquamur. Est igitur spes *expectatio rerum omnium futurarum, quas in fide habemus*: per quam salvamur, Paulo scribente apostolo (*Rom.*, viii, 24): *Spe enim salvati sumus*. Spes autem, quæ videtur, non est spes. Quod autem videt, quis sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Hæc in se habet timorem: non illum dico, cujus oblivisci, et quem foras debet mittere quisquis in fide vivit; sed qui unus de spiritibus, quibus repletur Jesus, sicut Isaias testatur (*Isa.* xi, 1): *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit illum spiritus timoris Domini*: Illum spiritum, quem David canit dicens (*Psal.* xxxiii, 10): *Time te Dominum, Justi ejus*. Unde et beati efficiuntur, eodem protestante, et dicente (*Ps.* cxl, 1): *Beatus vir qui timet Dominum*. Illum timorem dicit, qui castus est et pudicus. *Quoniam timor Domini castus*, inquit David (*Psal.* xviii, 10), *permanet in sæculum sæculi*. Ergo duplex est etiam timor, et unus appetendus et alius fugiendus. Est igitur timor appetendus, admonitio, et custodia rerum omnium, quas credimus aut speramus: timeamus enim Judicium, quia speramus; et metuamus Dominum, quia fortem illum Judicem credimus.

XVII. Sed quoniam castus est timor Dei, et est castitas species continentiæ; de continentia et ejus virtutibus nunc tractandum est. Est autem continentia *appetendarum omnium rerum malarum refrenatio*. *Malarum* ideo addidi, ne Judices putent, diffinitionem istam communem esse in rebus bonis, et malis. Nam qui se a bonis retinet, non bene est continens; sed a malis, recte. Sed in omnibus sane præceptis duplex consideratio, et doctrina esse debet. Et hoc retinendum et observandum in cæteris arbitror, ut, cum unam partem tractaveris, contrariam noveris: et ita rerum ipsarum institutio exigit, ut, cum alteram partem tenueris, alteram necesse est deserat 188. Malorum sane substantiam ab initio nullam esse comperimus; quippe inobedientiam.... juxta bonum

malum est (Ecclesiastic. xxxiii, 15). Et quæ si nusquam comparentur sibi : boni tutela servatur 189.

XVIII. Continentia igitur docenda est et tenenda in malis rebus. In bonis aviditas exigenda est. David pronuntiat et docet dicens (*Psal. cxl, 1*) : *Beatus vir, qui timet Dominum : in mandatis ejus cupiet nimis.* Item continentem debere esse in malis, et appetentem bonorum, in alio præmonet psalmo, sic dicens (*Psal. xxxiii, 14*) : *Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur insidiosa. Evita a malo, et fac bonum; quære pacem, et consequeris eam 190.*

XIX. Placet etiam de continentibus conferre 191 : multos enim video juxta conjunctionem conjugalem continentes tantummodo 192, et in reliquis continentia partibus omnibus, gentilibus esse deterrimos. Si enim consideres, quam plurimi illorum et iracundi sunt, et ebriosi, et procaces, et superbi, et ex forma veluti continentia magis inflati, percussores, maledici, cupidi, tumidi, multum sibi placentes, ut magis iudices, illam ipsam, quam se proferunt habere 193 continentiam, fomitem et flammam, et materiam magis criminum subministrasse 194. Cum utique hæc præsecanda sint, in quibus quotidie reprehendimur, et tunc magis in aliis omnibus vitii virtus continentia retinenda : et ad consummationem non conjunctio respuenda, sed pudicitia præponenda est. Nam cum apostolus Paulus Ecclesiam commoneret, non uniformem mandavit continentiam, sed in quibus appetenda et invenienda sit, sic monuit dicens : *Ut sit, inquit (I Cor. vii, 34), sancta corpore et spiritu* : definiens non esse continentem, qui non utraque parte continentissimus comprobatus sit 195. Multos vel plurimos sic flagrare cupiditate.... sicuti exitus docet, ut universa genera poenarum perpeti velint, vel quamlibet Ecclesie sententiam sustinere, quam a familiari conversatione discerent : nescientes Deum præscium dixisse de talibus (*Matth. v, 28*) : *Quicumque respexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Non possunt hujusmodi excusare culpam suam, quod non ad concupiscentiam oculos suos porrexerint, quando et simul, et sub uno cubant tecto, aut in uno dormiunt lecto : Unde et reprehensi, spiritualiter hoc agere profitentur, adjicientes extraneis nomina affectuum vel pietatis. Sane quoniam et Diaboli substantiam accipimus spiritualem, debet addi : sed *nequitia et malitia spiritualis (Ephes. vi, 12)* a Deo propter scandalum Ecclesie, et ruinam 196 : cum a se nec persuasione, nec interdictu majorum natu, nec metu presentis sententia, vel futuri Judicii inde velli possint : cum frequentius etiam quos legitima copulavere nuptia, leve jurgium separet 197. Quid hoc mali est ? quid mali individua charitas, ut ab aliena consanguinitatis affectu separari non possint ? Turpe est dicere, quod illos non pudet facere. Certe vel ab osculo immunes non sunt, quod est pignus et arra serpentis 198. Sane cum increpaveris, mox hæc proferunt verba : posse integritatem sui corporis

comprobari ; cum ab ipsis prius mentis requiratur integritas, quamquam nec in corpore omnino examinari possint. Non enim conscientia latebras hominibus scire, aut nudare permissum est, dicente Scriptura (*I Reg. xvi, 7*) : *Homo videt in facie, Deus autem in corde. Deus solus intima et secreta conspicit.* Sed manifesta est vox Domini monentis (*Matth. vii, 20*) : *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Si consideretis, qualis eorum aspectus ; quam turbata fronte, quam inverecunda respiciunt ; quantum audacia in vultu, quantum constantia gerunt, impudicus in quibusdam cultus, et affectatus incessus professione jactantia 199. Et ad hoc hujusmodi professionis veluti devotio procedit, ut propter nomen, quod solum portant, virginitatis, appetibiles fiant. Inde est, quod se indicant, cum se celare debuerant, Deo exhibentes tantummodo obsequium suum, a quo remunerationem pudicitia sperat 200. Ideo ingressa limina domus Dei ad orationes intecto capite initiatur, interpretantes Apostolum (cohibentibus corruptoribus suis) de mulieribus maritatis, non de virginibus statuisse : nescientes quod ubique masculos cujuslibet ætatis *Viros* nominat ; omnes feminas *Mulieris* appellatione designat. Scio me excessum fecisse a proposito tractatu continentia ; sed necessarie : ut deinceps omnes homines cujuslibet sexus plena continentia docti sciant, et quibus se abstineant, et quæ debeant custodire : aut si in una specie, quolibet genere continentia fuerit observator, nec ad alias velit monitus accedere, non se jactet in numero esse continentium : ne et ipsam partem, in qua sibi plauderet, obstinatione videatur amittere. Ergo qui ad continentiam docetur, et vult accedere, non in corpore, aut in una parte corporis tantummodo debet continentiam querere, sed in toto animi motu, continentia debet observationes agnoscere. Nam qui iracundiam retinet, is magis est continens, quam qui linguam a convicio, a maledicto, a detractione, a mendacio, a perjurio et a cæteris lingue malis affectibus subtrahit. Qui ipsum denique cogitatum a tota nequitia compescit, et omni denegat iniquitati, is plenus est continens, et illum non cum hominibus comparo, sed cum Angelis sanctis simillimum recognosco.

XX. Nunc jam nobis de patientia et de ejus omnibus bonis loquendum est 201. Est igitur *patientia omnium injuriarum et passionum tolerantia, et expectationum omnium sine præcipitatione sufferentia.* Quam si quis intellexerit, et habuerit, contraria vitæ gravia bajulat ; bona omnia continet 202. Sorem habet spem 203. Quamquam superius comprehendendi, affines esse sibi res bonas omnes. Patitur enim libenter, quia sperat, et speranda tolerat : impatienter enim fertur, quod non speratur : et 204 quando nihil speratur 205. Omni autem virtute patientia perfert, quod spe pereunte dignoscitur. At si spem fructus patientia subsequatur, hæc mater gaudet fide, gubernaculum habet Dei, continentia genus propinquitatem. Inde justus, dum omnia pa-

tienter operantur (*Rom. v, 3 et 4*), gloriosi Dei testes efficiuntur, dum fide pleni, dum Dei tempore solliciti, dum continentia discipuli, dum filii spei duce sapientia reperiuntur. Deinde coheredes Christi, dum illum usque ad mortem (*Si tamen compatimur, etc., sequamur vestigia ejus*) patientia virtutibus (*fortasse certaminibus*) imitantur 206.

XXI. Sed jam de justitia disseramus. Est igitur *Justitia singularum rerum, et personarum æquissima distributio*: quam si quis obtinens, et cui quis adherens, vitam suam recta dispositam, et sine conturbatione conservat; custodit in omnibus æquitatem; scit, quid Deo debeat; quid sanctis et cœqualibus reddat; quid non denegat potestatibus hujus sæculi; quid sibi retineat; quid proximo competat; quid alienis concedat aut congruat. **B** Justum enim est Deum colere et diligere ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute: sanctos; et cœquales honorare: tributa pendere potestatibus (*Rom. xiii, 7*): superbum non esse, sed magis mitem, et humilem (*I Petri ii, 13 et 14*): proximos tanquam se diligere (*II Timoth. iii, 2*): alienos et inimicos non persequi odio, sed amare: subiectum esse prioribus vel ætate majoribus (*I Petri v, 5*). Quia et Dominus cum esset omnium dominus, a Joanne, quia prior ab illo in nativitate hominum erat, baptizatur (*Luc. vii, 28*), et sic impleri omnem justitiam protestatur (*Matth. iii, 15*). Ex hac misericordia nascitur, obsequium deflicum generatur. In his omnibus quisquis invenitur, non immerito in Christo dicitur permanere (*I Joan. ii, 6*): quoniam hæc omnia ipse Christus est. Paulus nos gloriosus 207 informat, et instruit de Christo dicens (*I Corinth. i, 50*): *Qui est nobis a Deo justitia, et sanctificatio, et redemptio*. Alio item loco (*Jude ii*): *Qui est misericordia, pax, et dilectio* 208, quam Græci ἀγάπη vocant 209; ad quam nunc transitum faciamus, quia in omnibus major est inter cæteras: sic fatetur beatus Apostolus (*I Cor. xiii, 13*): *Mancant autem tria hæc, Fides, Spes, Dilectio* 210.

XXII. Est ergo *Dilectio vinculum animorum, casta, et sincera, et sine æmulatione: Caritas est consumptio omnium mandatorum*. Hæc vis omnium præceptorum, quam quis cum habuerit, *omnia habet* 211; sine hac, malus remanet et imperfectus. Et ut cognoscat vestra prudentia, quantum charitas valeat, **D** legimus responsum Domini in Evangelio dicentis: cum interrogaretur, sic ait (*Mat. xxii, 37*): *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota virtute tua; et diliges proximum tibi tanquam te*. In his duobus præceptis tota lex pendet, et Prophetæ. Vides in hac sola universa legis capita pendere 212. Verè quisquis hæc habet, jam Deus, et Dei filius dici potest 213. Ex hac sola Deo te similem esse considera 214. Qui Deum diligit, numquid sperat? numquid timet? numquid fidit? Non: sed tantum diligit 215. Deus, inquit Paulus (*Rom. viii, 5*), *cum dilexisset mun-*

dum, misit unicum filium suum in similitudine carnis peccati: ut de peccato condemnaret peccatum in carne. Inde et Paulus præponit illam omnibus bonis rebus, dicens (*I Cor. xiii, 1*): *Et si locutus fuero linguis hominum et angelorum, charitatem autem non habeam, nihil sum: ac sicut aramentum tinniens, aut cymbalum concrepans. Et si habuero Prophetiam, et cognovero omnia mysteria, et omnem scientiam; et si habuero fidem, ita ut montes transferam; et si distribuero annua mea in cibos pauperum; et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Caritas magnanima est. Caritas benigna est. Caritas non æmulatur, non inflatur, non agit perperam, non irritatur, non confunditur, non querit quæ sua sunt, non cogitat malum, non gaudet super injuriam: gaudet autem veritate. Omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat. Caritas nunquam excidit* 216. Ergo qui hanc veluti speciem valuerit invenire, totæ illi Scripturæ sunt reserandæ: omnis aperienda lex: omnes Prophetæ insinuandi: omnes virtutes Christi, actus, mandata insinuanda, Apostolorumque doctrina aperienda penitus, et docenda. Et quamvis omnes, quas supra tractavimus species, ad plenum tractatum hominibus incomprehensibiles sint; multo magis ea, in qua omnes consummantur, et pendent: maxime cum Joannes Evangelista interdixerit nobis in Epistola sua disputare, cum illum et Dei filium, et Dei Patrem docet esse, sic dicens (*I Joan. iv, 8*): *Deus dilectio est*. Si potest quis de toto dicere Deo, potest et de dilectione, quæ Deus est. Ergo **C** si sacrilegium est de Deo latum, quantum non licet, disputare, tacere, religiosum 217; et alienum.... de dilectione sentiendum. Tanta enim de ipsa, quanta de Deo; quoniam *Deus dilectio est....* 218. Unusquisque igitur se cognoscat; quia si quis habet in se dilectionem, habitaculum est Dei, quia Deus, *qui dilectio est, manet in illo* 219. Decet jam finem specierum, in dilectionis plenitudine, et omnium rerum bonarum consummare, maxime cum omnia sint retractata 220: aut si quid prætermisum est, in mundi plenitudine videatur esse conclusum. Veniam ante omnes (*fortasse ante omnia*) a tuo populo sincerissima sanctitate orans, ut tua Sanctitas, cui peritior via a Deo, et sanctior comprobata est, in omnibus, in quibus mediocritas mea vel prætermisit, vel inventa plenius explanare non potuit, correctæ reformare, et supplere dignetur: aut si probaveris, ut est a nobis opusculum ceptum te petente, et Deo adjuvante perfectum, non habere quod desit, in orationibus tam tuis sanctis, quam omnium fratrum memoriam mei habeas: Et sciant æmuli fidei meæ, præstitam rationem, et convenire cum Ecclesia recognoscant 221, et magis mysterium sumant, ut non solum gratulemur nos credidisse, verum etiam aliquantulum inimicis, et credentibus profuisse 222.